

INTRO

Het recht op de stad, zo meent de Marxistische geograaf David Harvey, is niet ‘slechts’ het recht op toegang tot de stad of een woning, maar het recht om de stad te vormen in overeenkomst met onze verlangens en op deze wijze ook onszelf te veranderen. Het recht op de stad is het recht op een stedelijke ‘common’, een leven dat niet onderworpen is aan de logica van de markt, die de stad veranderd in een themapark van warenhuizen, supermarkten en woonmalls, met elkaar verbonden door wegen waar we elkaar niet ontmoeten, maar waarover we voortrazen. In zijn werk over het recht op de stad, en recenter een bundel artikelen gepubliceerd onder de titel *Rebel Cities*, bouwt Harvey voort op het werk van de marxist en filosoof Henri Lefebvre, die in 1968 *Le Droit à la ville* publiceerde en het begrip het recht op de stad introduceerde. Dat was in een tijd, dat de zogenoemde stadsvernieuwing de stad opnieuw uitvond, en opdeelde in wijken voor werk, wonen en consumptie; een ultieme onderwerping aan kapitaal. Het is ook de tijd waarin het wonen werd georganiseerd in grote appartementencomplexen aan de randen van de stad. Hiermee werd de visie van de architect Le Corbusier (1887-1965) in beton gegoten om via verticaal bouwen de straat op te heffen. In het opdelen van de stad in voor kapitaal functionele segmenten en de opheffing van de straat (als een plek voor ontmoeting en interactie), zag Lefebvre een destructie van het sociale, culturele en politieke leven.

Twee jaar voordat Lefebvre zijn boek schreef over het recht op de stad, kondigde Provo in Amsterdam het Witte Huizenplan aan. Het wit schilderen van deuren, als teken dat de woning beschikbaar was om er in te trekken en te bewonen, was voor Provo de praktische invulling van het idee dat het woningbezit gecollectiviseerd diende te worden. Het kraken, want hier hebben we het over, was echter niet uitsluitend gericht op het verwerven van woonruimte. In een handleiding voor krakers uit 1969 werd ook opgeroepen om het systeem te saboteren dat probeert financiële en politieke winst te maken uit behoeften, en opgeroepen tot een ‘do-it-yourself’ belangenbehartiging: van het kraken tot woningen tot het bezetten van bedrijven. Kortom: het leven niet laten onteigenen, maar zelf weer toe-eigenen.

In een artikel over de Provo-wortels van de kraakbeweging, gaat Arie Hazekamp in deze Hydra in op de vroege geschiedenis van een beweging die via het recht op een woning het leven wilde bevrijden van de disciplinerende en onderwerping aan staat en kapitaal. Het stuk, oorspronkelijk een lezing op de Appelscha Pinksterlanddagen van 2011, sluit hiermee aan op een thema waarin we in de voorafgaande Hydra-nummers ook al ruim aandacht hebben besteed. Zie bijvoorbeeld het artikel over het Pandinistisch Verblijfsfront in Hydra nummer 1. Maar het heeft ook connecties met de bijdrage van Matthijs van de Sande over prefiguratie, dat betrekking heeft op het realiseren van politieke idealen in het hier en nu: ze zijn zowel doel als belichaming van politieke strijd. Hierin ligt ook het subversieve karakter van het kraken als recht op de stad: zij stelt niet alleen de politieke eis, maar brengt deze in praktijk door de woning te onttrekken aan de markt van financiële speculatie, en toe te voegen aan het gemeenschappelijke leven en de verbeelding van een andere samenleving.

Het stuk van Arie Hazekamp is daarnaast natuurlijk ook een mooi stuk geschiedschrijving. Een geschiedschrijving die we, we hebben het al vaker benadrukt, niet kunnen en mogen overlaten aan de officiële geschiedschrijvers, die lof zingen op koning en vaderland. Daarom ook hier weer een stuk over sociale strijd, en het idee dat een andere wereld ook aangrijpt in het alledaagse leven, en de verandering van het alledaagse leven, via het recht op de stad.

PROVO ALS INITIATOR VAN DE KRAAKBEWEGING IN NEDERLAND

~

Arie Hazekamp

Provo (1965-1967) bracht halverwege de jaren zestig nieuw elan in de anarchistische beweging in Nederland. Met haar speelse en ludieke acties tartte ze de bestaande maatschappelijke verhoudingen en ondermijnde ze succesvol de traditionele gezagsstructuren. Provo bepleitte tal van sociale vernieuwingen op diverse terreinen en fungeerde als aanjager om maatschappelijke problemen op de politieke agenda te plaatsen. Het milieuvraagstuk is daarbij de belangrijkste, maar ook op andere terreinen vervulde de beweging een voortrekkersrol. Dit geldt bijvoorbeeld voor het kraken van huizen als middel om de woningnood van onderop aan te pakken en de leegstand van panden aan de kaak te stellen.

Provo had de gewoonte om haar initiatieven aan te kondigen in de vorm van zogeheten Witte Plannen. In april 1966, aan de vooravond van Koninginnedag, werd zo het Witte Huizenplan aangekondigd en wel door het Oranje Komitee "De Parel van de Jordaan". Daarachter gaat de redactie van het blad Provo schuil. De leegstand van duizenden woningen in de Amsterdamse grachtengordel en de Jordaan werd gehekelde. Iedereen heeft het recht op een eigen huis, stelde Provo, het 'kollektief woningbezit' diende verdeeld te worden.

In dit plan komt ook de kreet 'Redt un Pandje, bezet un pandje' voor dat ook voordien al werd gebruikt om de grootschalige sloopplan-

nen in Amsterdam aan de kaak te stellen. Het is de tijd van de grootschalige stadsvernieuwingsplannen in alle grote steden, waarin hele vooroorlogse wijken plat moeten om plaats te maken voor kantoren, winkels, hotels en andere commerciële bedrijvigheid.

Het was in deze maatschappelijke context dat Provo het kraken van panden bepleit. Daarbij was sprake van een grote woningnood. Ook als je getrouwd ben, betekende dit niet dat je automatisch een woning krijgt. Wachttijden van een aantal jaren is gebruikelijk. Pas getrouwde echtparen woonden veelal bij de ouders in of betrekken woningen die in erbarmelijke omstandigheden verkeren. Mede door toedoen van Provo veranderde deze situatie. De jongeren van de jaren zestig slikken niet alles meer voor zoete koek. Het leidde nog niet meteen tot kraakacties of bezettingsacties maar lang zou het niet meer duren...

KRAKEN

Het verschijnsel van 'kraken' als zijnde het illegaal in bezit nemen van woningen of stukken land om daarop een woning te bouwen, lijkt in ons land van alle tijden te zijn. Veelal gedreven door acute nood en armoede, heeft de vervulling van deze menselijke basisbehoefte zich niet altijd veel aangetrokken van de bestaande eigendomsverhoudingen. Al in 1914 bepaalde de Hoge Raad dat door het plaatsen van een bed, een stoel en een tafel een woning

in gebruik was genomen op grond waarvan men er niet zomaar uitgegooid kon worden. In de veengebieden van Oost Groningen bestond in de 19e eeuw een soort gewoonterecht dat bepaalde dat wanneer een huis in één nacht werd gebouwd het als onderkomen kon blijven dienen voor de bewoners.

Het kraken van woningen als vorm van sociaal-politieke actie tegen de woningnood is van recentere datum en vindt haar oorsprong in de jaren zestig van de twintigste eeuw. Er heerste een gigantische woningnood in deze periode, vooral onder jongeren. Van nieuwbouw was nog maar mondjesmaat sprake. Pas getrouwde stellen moesten vaak jarenlang wachten op een eigen onderkomen. Het was niet ongewoon tijdelijk bij (schoon)ouders in te trekken. Als alleenstaande kon je je pas inschrijven vanaf je 27ste. Je was dus gehaast gedwongen jong te trouwen om sowieso in aanmerking te kunnen voor een woning! Ondanks deze nijpende situatie was er in de grote steden wel degelijk sprake van leegstand. Oude volkswijken stonden in de grootschalige, naoorlogse stadsvernieuwingsplannen op de nominatie om te worden gesloopt. De oude bewoners waren vaak al veel eerder vertrokken voor de feitelijke sloop plaatsvond. Door de nood gedreven lokte dit illegale bewoning uit, zoals in de Amsterdamse wijk of beter gezegd eiland Kattenburg. Daar werden vanaf het eind van de jaren vijftig de bewoners uit hun woningen geplaatst terwijl de sloop pas in 1968 stond gepland.

Deze spanning tussen woningnood en leegstand leidde in november 1964 tot de allereerste oproep om te kraken, dat wil zeggen om in actie te komen tegen de woningnood door een pand te bezetten. Onder het motto 'Redt een pandje' (een latere leus van Provo!) verscheen in het studentenblad Propia Cures een oproep de sloop-panden op het eiland Kattenburg in bezit te nemen. De woningen werden na vertrek van de bewoners onbewoonbaar gemaakt. Dit tot ergernis van het blad dat meende dat honderden studenten hier nog jaren hadden kunnen wonen en hiervoor de kwalificatie 'legaal vandalisme' hanteerde. Studenten werden opgeroepen mee te doen aan het 'onverklaarbaar bewoond pand verbeuren'. Het blad gaf ook tips hoe je zo veilig mogelijk elektriciteit kon aftappen.

Het resultaat van deze oproep is onduidelijk gebleven. Waarschijnlijk lijkt het dat de praktijk van illegale bewoning reeds een aanvang had genomen en dat deze oproep een stimulans is geweest hier op grotere schaal mee door te gaan. Om de autoriteiten geen aanleiding tot ingrijpen te geven, werd dit veelal op een 'stille' wijze gedaan om zodoende geen ruchtbaarheid aan de kraakacties te geven. De uitdrukking 'kraken' voor het illegaal bezetten van een woning bestond overigens nog niet.

EERSTE KRAAKACTIE

Het is de HTS student Ruud Strietman die midden in de winter op 2 januari 1965 met medestudenten een woning kraakt in de dichtgespijkerde Generaal Vetterstraat in Amsterdam West voor een bevriend echtpaar, de 23-jarige rechtenstudent Jan van Hoften en zijn 19-jarige echtgenote Bibiche. Het ging om een pand van de gemeente zelf. Openhartig vertelde Van Hoften aan de Volkskrant (6 januari 1965): "We hadden ons verkleed als gemeentearbeiders, in overalls en met petten op. We deden ook alsof door opmerkingen te maken over de opzichter en zo". Het Vrije Volk (5 januari 1965) maakte duidelijk dat ze aan de achterkant via het balkon binnen gekomen waren door een ruitje in te tikken. Ze hadden snel een bed naar binnen gebracht. Bibiche verklaarde: "Als het bed er eenmaal staat, kunnen ze je er niet uitzetten. Da's huisvredebreuk." Vervolgens had Jan van Hoften het hangslot op de voordeur geforceerd. Via de krant kondigde hij alvast aan dat hij de kosten graag wilde vergoeden. Het geld voor de huur had hij al overgemaakt op de rekening van Publieke Werken.

De woning stond op de nominatie om gesloopt te worden voor een nieuwe garage van de Amsterdamse Gemeentereiniging. Zij zaten op nummer 33 van de Generaal Vetterstraat, maar elders in de straat stond ook het nodige leeg. De gemeente was eigenaar van het gehele blok en druk doende de oorspronkelijke bewoners aan andere woonruimte te helpen. Dat nam nogal wat tijd in beslag, waardoor de huizen waarvan de bewoners die al vertrokken waren, langdurig leegstonden. "We blijven in dit huis zitten, wat er ook gebeurt", verklaarden de Van Hoftens in Het Parool (maandag 4 januari 1965). Voor het eerst bij een illegale woningbezetting waren de media

zeer geïnteresseerd. Zelfs de Duitse TV kwam langs. De rechtenstudent droeg een keurig pak en zijn vrouw was getooid met een modieus kapsel. Dat leverde voor de fotograaf een mooi plaatje op bij het petroleumkacheltje. Zelfs De Telegraaf (4 januari 1965) toonde in een grote reportage het nodige begrip voor het echtpaar in hun riante vierkamerwoning. Het artikel eindigde veelzeggend met de mededeling dat er in de straat nog 63 woningen leegstonden.

Daarmee gaf de krant een belangrijke stimulans aan het kraken! De volgende avond meldde het Nieuws van de Dag namelijk: "Jonggehuwden bestormen Vetterstraat"! Er meldden zich aanvankelijk drie echtparen in de Vetterstraat en dat aantal zou oplopen tot zeker acht. De nieuwelingen werden ondersteund door de Van Hofkens, maar ook veel buurtbewoners die nog niet verhuisd waren, boden hulp. Het Vrije Volk liet op 5 januari een van hen aan het woord: "We willen hier niet weg. Sommigen van ons wonen al meer dan dertig jaar in de Vetterstraat." De reactie van de autoriteiten liet dit maal niet lang op zich wachten. Meteen op de dag van de kraakactie stond de politie voor de deur. Het contact verliep vriendelijk waarop de agenten weer vertrokken. Slopers haastten zich echter

om de overige leegstaande huizen onbewoonbaar te maken. Met de krakende echtparen werd achter de schermen contact opgenomen door een ambtenaar van de afdeling Sociale Zaken van de gemeente, maar officieel werd hen tegelijkertijd ook een ultimatum gesteld om te vertrekken. Op vrijdag 8 januari om twaalf uur moest men verdwenen zijn, anders zou de politie ingrijpen.

Een aantal van hen zwichtte voor deze druk, maar anderen besloten af te wachten. Op 5 januari ging de politie inderdaad over tot afsluiting van de straat, die inmiddels zwart zag van buurtbewoners en nieuwsgierigen. Op het laatste moment kregen de resterende bewoners nog uitstel tot de maandag daarop doordat de betrokken wethouder, Joop den Uyl, ingreep. Daarna gaven ook deze volhouders het op. Enkele bezetters accepteerden hulp of bemiddeling van de gemeente, andere zochten zelfstandig woonruimte. Jan en Bibiche van Hofkens betrokken een onbewoonbaar verklaarde woning op Kattenburg.

Met deze eerste openlijke kraakactie is de woningnood onder jongeren dankzij alle media aandacht voor het eerst in de publieke belangstelling komen te staan.

SUBVERSIEVE BRIEF

De slooppanden op Kattenburg waren sindsdien in trek om bewoond te worden. Zozeer dat een jaar later De Telegraaf (12 februari 1966) de aanval opende op de illegale bewoners op Kattenburg onder de veelzeggende titel "Kattenburg: vergaarbak van menselijke ratten". De krant liet oorspronkelijke bewoners aan het woord die er nog verbleven. Deze vertelden dat er eerst fatsoenlijke mensen waren gekomen die vanwege de woningnood geen woning kregen. Nu huist er echter tuig, meldde de krant, een bij elkaar geraapt zootje asociale drugsgebruikers, die niets anders doet dan feesten. Ook het weekblad De Post deed een duit in het zakje met het artikel 'Tussen de kakkerlakken van Kattenburg'. Amsterdam zou geteisterd worden door het 'verzielingsproces van verknippen'.

Daar kwam het communistische dagblad De Waarheid tegen in het geweer. Deze stelde dat de eilanden werden herschapen tot een Mokums Montmartre, een nederzetting van tientallen jonge kunstenaars en creatievelingen. Een buurtvergadering bood uitkomst. De oorspronkelijke bewoners maakten met de 'bonafide' illegale bewoners afspraken over het aanpakken van de overlast. Onder de krakers op Kattenburg bevonden zich ook de nodige Provo's die hun toevlucht er hadden gezocht.

De woningnood was een van de maatschappelijke problemen waar Provo aandacht voor had. In de Subversieve Brief die gepubliceerd werd in het zevende nummer van het blad Provo (april 1966), trok men fel van leer tegen de slopers van de oude wijken. Zij werden veroordeeld als 'ware parasieten van de arbeiderswereld'. "Als jullie niet direct zover willen gaan om de slopers van de objecten af te schieten (wat het beste zou zijn), dan zou je om te beginnen met pamfletten en andere middelen kunnen ageren..."

Het was tijd voor sabotage en verzet tegen de grootschalige plannen om de bevolking naar de buitenwijken te 'deporteren', de dreigende 'stadsuitdunning' en de plannen om de binnenstad van Amsterdam om te vormen in een 'amorfe betonwoestijn'. Om dit te voorkomen werd aangedrongen op het 'liquideren van over-

IN HOLLAND STAAT UN HUIS

EN IN DAT HUIS
WOONT NIEMAND
HET STAAT OP DE DAM
IN HET HART VAN AMSTERDAM
HET PALEIS OP DE DAM IS
HET IMAGE VAN DE WONINGNOOD
IN AMSTERDAM STAAN DUIZENDEN HUIZEN LEEG LANGS
DE GRACHTENGORDEL EN IN DE JORDAAN, HET
AMSTERDAMSE BOLWERK VAN DE VRYHEID

UW HUIS IS UW GNOT-
TEMPEL. U HEEFT
RECHT OP UN EIGEN
HUIS EN UN RECHT-
VAARDIGE VERDELING
VAN HET KOLLEKTIEF
WONINGBEZIT. GEEN
"HUIS IN HET MAGIES
CENTRUM MAG WORDEN
AFGEBROKEN
ZOLANG ER NOG
MENSEN IN WONEN
NEW AMSTERDAM

PROVO'S WERKGROEP
WITTE HUIZENPLAN LAN-
SEERT UN LIEVEREVO-
LUTIONAIRE OPLOS-
SING VAN HET WO-
NINGPROBLEEM. HET
WITTE HUIS KAN IE-
DEREEN BINNEN-
GAAN EN ZYN WOON-
RUIMTE UITZOEKEN
NEW BABYLON

HET WITTE HUIZEN PLAN

DE WERKGROEP WITTE HUIZENPLAN NAM DE VOLGENDE INITIATIEVEN:

- 1 HET UITROEPEEN VAN HET PALEIS OP DE DAM TOT STADHUIS VAN AMSTERDAM DE KOLLEKTIEVE KLAGGEMPEL VAN HET MAGIESCENTRUM
- 2 DE WERKLIJKE UITGAVE VAN UN LYST MET ADRESSEN VAN LEEG-STANDE HUIZEN DIE ZATERDAGS OM 10 UUR OP DE DAM VERSPREID WORDT
- 3 HET WITSCHILDEREN VAN DE DEUR EN DEURPOST VAN LEEGSTANDE WONINGEN TEN TEKEN DAT IEDEREEN ERIN WONEN KAN
- 4 DE OPRICHTING VAN UN ARBEIDSBUREAU OM DE JONGEREN IN DE ZOMERMAANDEN TE MOBILISEREN TEGEN DE WONINGNOOD
- 5 HET WITTE HUIZENPLAN ZAL DEEL UITMAKEN VAN HET PLAN NEW AMSTERDAM

REDT UN PANDJE BEZET UN PANDJE - GNOTWIL HET

heidsmisdadigers'. Zo ook moest de in aanbouw zijnde IJ-tunnel worden opgeblazen.

De ongemeen felle Brief leidde tot het in beslag nemen van de gehele oplage. De voltallige redactie van het blad werd gearresteerd, waaronder Rob Stolk en Roel van Duijn. Op maandagochtend 4 april kreeg hij te horen: "Bent u daar van Duyn? Doet u open! Politie!" Hij deed open. "Wij hebben een bevel tot arrestatie van Roel van Duyn alsmede een bevel tot huiszoeking in verband met Provo, nummer 7". Er werd een heleboel spullen in beslag genomen, waaronder een oude stencilmachine, kopij voor Provo 8 maar de stapel Provo 7 liet men staan! Van Duyn werd in Volkswagenbusje gezet waar Stolk al in zat. Van Duijn zat als langste van het stel vast, elf dagen in het Huis van Bewaring aan de Weteringschans in Amsterdam.

Vier dagen voor de gemeenteraadsverkiezingen waaraan Provo meedeed, moest de redactie van Provo voorkomen. Ze werden beschuldigd voor

opruiming tot een serie gewelddaden. Mr. Van Renesse eiste tegen Roel van Duijn drie maanden, terwijl Rob Stolk tien weken tegen zich hoorde uitspreken. De redactie had onder meer ir. De Gier als getuige deskundige gedagvaard. Men had hem als stedenbouwkundig misdadiger nr. 1 neergezet, betiteld als verkeersmaniak en tegen hem opgeruid tot moord. De man gaf evenwel te kennen de Subversieve Brief met plezier te hebben gelezen en stelde dat hij zich niet bedreigd had gevoeld. Stolk verklaarde dat de dagvaarding subversiever en opruimer was dan de Brief. Op 9 juni kwam de uitspraak. Roel van Duijn werd veroordeeld tot 6 weken onvoorwaardelijk, terwijl Rob Stolk vier weken mocht brommen. Van de andere redactieleden kreeg Luud Schimmelpennink drie weken en werd Hans Metz vrijgesproken.

WITTE HUIZENPLAN

Ondertussen was aan de vooravond van Koninnedag van 1966 het Witte Huizenplan aangekondigd door het Oranje Komitee 'De Parel van de Jordaan'. Hierachter ging de redactie van het blad Provo schuil. De leegstand van duizenden woningen in de Amsterdamse grachtengordel en de Jordaan werd stevig gehekel. Iedereen heeft het recht op een eigen huis, zo stelde Provo, het woningbezit moest gecollectiveerd worden en vervolgens rechtvaardig verdeeld. Het leegstaande Paleis op de Dam werd als 'image' (beeldsymbool) van de woningnood aangemerkt.

Het plan kondigde de volgende initiatieven aan:

1. Uitroepen van het Paleis op de Dam als stadhuis van Amsterdam ('de kollektieve Klaastempel van het Magies Centrum'),
2. Een wekelijkse uitgave van een lijst met adressen van leegstaande huizen,
3. Het wit schilderen van deuren van leegstaande woningen ten teken dat iedereen daar kon gaan wonen,
4. De oprichting van een arbeidsbureau om jongeren te mobiliseren tegen de woningnood,
5. Het oproepen tot kraakacties onder het motto 'Redt un Pandje, bezet un pandje'.

Het Witte Huizenplan leidde nog niet tot openlijke kraakacties of bezettingsacties. Wie illegaal

een huis wenste te bewonen, zoals op Kattenburg, deed dat bij voorkeur zonder ruchtbaarheid. Indien de autoriteiten onwetend bleven, was de kans op behoud van de verkregen woonruimte het grootst.

STADSVERNIELING

Het zou tot de zomer van 1968 duren, voordat het kraken een nieuwe impuls zou krijgen. Er verschenen twee brochures van de werkgroep Ruimte van de 'Kritiese Universiteit Amsterdam' waarin de heersende stedenbouwkundige opvattingen werden bekritiseerd. Het uit elkaar halen van wonen, werken en recreëren werd afgewezen. Het proces waarin de binnenstad het domein wordt van kantoren en winkels en de bewoners naar de Bijlmer worden 'gedeporteed' kon absoluut niet door de beugel. Men bepleitte alternatieve woonvormen, die moesten voortkomen uit 'wezenlijk menselijk denken'.

Leden van deze groep zijn de al genoemde Ruud Strietman en de Maastrichtse Provo Hans Derks. De groep leerde andere Amsterdamse activisten kennen die zich bezighouden met de stedenbouwkundige plannen van Amsterdam en het benadrukken van invloed van burgers en bewoners op de besluitvorming. Verdere verbreding vond plaats doordat organisaties die zich bekommerden om het behoud en restauratie van de oude binnenstad van Amsterdam (Bond Heemschut en Stichting Diogenes) zich eveneens begonnen te roeren. De Heemshutters richtten zich in 1968 op de Nieuwmarktbuurt die vanwege de aanleg van de metro geheel dreigde te worden weggevaagd.

Op een gezamenlijke vergadering van deze groepen in het najaar van 1968 werd besproken wat te doen tegen de vergaande nieuwbouwplannen. Ruud Strietman, inmiddels student aan de Academie van Bouwkunst, stelde huisbezettingen voor, zoals hij dat zelf in de Generaal Vetterstraat had gedaan.

Op 21 december 1968 trok een grote groep krakers uitgerust met bakfiets gevuld met huisraad naar de Keizerstraat in de Nieuwmarktbuurt. Planken werden van de ramen verwijderd. Terwijl Strietman met een deel van de groep een tweede pand wilde kraken, arriveerde de politie bij het pand aan Keizerstraat en begon deze

meteen te ontruimen. De bezetters waren zo druk met de beschikbare ruimtes te verdelen, dat men vergeten was om het meegebrachte huisraad naar binnen te brengen. Daardoor kon geen aanspraak meer op het huisrecht worden gemaakt. Gebrek aan ervaring deed de eerste collectieve kraakactie in vier jaar mislukken. Wel verbreedde de groep activisten zich, die zich met woningnood en leegstand bezig hield.

ROB STOLK

Juist in deze periode, eind 1968, kwam Rob Stolk vrij vanwege de gevangenisstraf van vier weken voor de Subversieve Brief uit 1966. Stolk was afkomstig uit een PSP milieu uit de Zaanstreek, maar uit onvrede over het vele vergaderen en het gebrek aan directe actie bij de jongeren van deze linkse politieke partij (opgegaan in GroenLinks), richtte hij de zestien leden tellende Anarchistische Werkgemeenschap Zaandam op. Begin 1965 gaf hij zijn eerste blaadje uit, Barst genaamd. Het anarchistisch karakter bleek uit de ondertitel: "Sociaal/cultureel tijdschrift op basis van een levensbeschouwing, die een zo onbegrensd mogelijke zelfstandigheid van elk individu beoogt en elk maatschappelijk systeem, waarin plaats is voor geweld, dwang of autoritair gezag, verwerpt". Het zou bij één nummer blijven, want Stolk vertrok naar Amsterdam. In mei 1965 stond Stolk samen met Roel van Duijn, ook actief in de anarchistische beweging, alsmede met hun vrienden aan de wieg van Provo.

Landelijke bekendheid kreeg hij met zijn Provo-huwelijk met vriendin Saartje Duys in oktober 1965 in Zaandam. De negentienjarige bruidegom maakte met zijn twee jaar jongere bruid in zijn witte spijkerpak een rondje op een witte fiets, een verwijzing naar het kort tevoren door Provo gelanceerde 'Witte Fietsenplan'.

Bij Provo ontpopte Stolk zich tot een van de drijvende krachten achter het drukkerscollectief. Samen met anderen slaagde hij erin van dit collectief een dusdanige organisatie te maken, dat spoedig een offsetpers de handmatige stencilmachine verving. Na zijn vrijlating bekwaamde hij zich verder in het drukkersvak. Hij kreeg een keldertje toegewezen in de Koestraat in de ook met sloop bedreigde Amsterdamse Bethaniënbuurt. Samen met oud-provo Lou van Nimewe-

gen startte hij er een drukkerijtje met de drukpers van Provo. De kelder werd al snel een ontmoetingsplaats en diende als uitvalsbasis van nieuwe acties.

Het blad Geïllustreerd Betheniënnieuws dat vanaf 1968 om de paar maanden verscheen met behulp van gemeentesubsidie informeerde de buurt over de saneringsplannen, werd al snel door Stolk gedrukt. In maart 1969 werden de plannen rond de sanering flink bekritiseerd omdat volledig voorbij werd gegaan aan de belangen van de zittende bewoners. De inspraakprocedure kreeg als kwalificatie die van volksverlakkerij. Het blad veranderde al snel in een soort van stedelijke Kraakkrant. Er werd uitgebreid verslag gedaan van de kraakacties van eind december 1968. De subsidie van de gemeente stopte hierdoor.

STEEN DES AANSTOOTS

Een maand later in januari 1969 kregen verschillende instellingen in Amsterdam bakstenen door de ruiten gegooid. Het ging om het gemeentelijk Bureau Woonruimte, de makelaar Rappange en de Amsterdamse Maatschappij tot Beheer van

Onroerend Goed. Elke baksteen was ingepakt in een gelijkkluidend pamflet. Daarin viel te lezen: "Hierbij leggen we de eerste steen voor een monument dat we zullen oprichten als teken van het eind van uw grootheid... Het is de steen des aanstoets en het monument zal de gramschap zijn van de door u geteisterde bevolking.' Deelnemers aan deze actie zouden daarna actief deelnemen aan georganiseerde huisbezettingen oftewel kraakacties.

Vlak na deze actie kraakte Rob Stolk voor een uit Suriname afkomstig gezin dat om onderdak verlegen zat, een pand aan de Oudezijds Achterburgwal, midden in de penozebuurt. Het pand was echter geheel gemeubileerd en de kasten zaten vol met spullen. De politie ontruimde aldus het pand. Aangezien de actie meer het karakter had van een mislukte 'inbraak' onder toezicht van de Amsterdamse onderwereld, kwam nu de term 'kraken' in zwang voor het clandestien bezetten van huizen.

Om acties beter voor te kunnen bereiden en uit te dragen ontstond vervolgens 'Koöperatief Woningburo de Kraker' (doet het steeds vaker). Op deze wijze kregen de huisbezettingen een politiek karakter. Kraken werd nu een actievorm waar een zelfstandige organisatie omheen ontstond. Het Buro werd gefinancierd uit gelden die verkregen werden door de verkoop van het Provo archief aan de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek. Dat had maar liefst 13.000 gulden opgeleverd.

WONINGBURO DE KRAKER

De eerste kraakactie van Woningburo de Kraker vond plaats op 13 februari 1969 in de Von Zesenstraat (Dapperbuurt). Het betrof een huizenblok dat al twee jaar leeg stond. Ruud Strietman kraakte met een student van de Sociale Academie voor, de dag erna namen twintig mensen met de benodigde huisraad bezit van de resterende etages.

Gealarmeerd door buurtbewoners stond de politie snel op de stoep. De hele groep krakers werd gearresteerd. In opdracht van de eigenaar maakten slopers het blok vervolgens ongeschikt voor bewoning door de ramen in te slaan, het sanitair te vernielen en de gas- en lichtleidingen te verwijderen.

De groep verspreidde daarna in de buurt een pamflet waarin men zich afvroeg hoe dit mogelijk was in Amsterdam in 1969: "Het in bezit nemen van leegstaande huizen is zondermeer door iedereen te rechtvaardigen. Immers: alle gemeentelijke instellingen houden de woningnood in stand, zijn corrupt en vormen een onderdeel van het kapitalistische systeem! Daarom worden makelaars en eigenaars de hand boven het hoofd gehouden, o.a. door het optreden van de politie. Ondernijm dit systeem! Wees solidair met alle illegale woningbezettingen. Weigert huurverhogingen! En eis met ons met een radicale onteigening (nationalisatie van grond- en huizenbezit!"

De tweede kraakactie van het Buro de Kraker op 28 februari 1969 in de Wijttenbachstraat had meer succes. De politie liet de krakers met rust, de woningen werden ingericht en de contacten met buurt verliepen goed. Het Buro verklaarde zich solidair met de protesten tegen de aangekondigde huurverhoging van maar liefst 6%.

Op donderdag 20 maart begon een sloopbedrijf echter plotseling via het dak met sloopwerkzaamheden. De vloer van de zolder werd verwijderd alsmede het daar ondergelegen plafond, de bewoners verbijsterd achterlatend. De krakers deden aangifte wegens vernieling en huisvredebreuk maar de klachten werden door de politie niet in behandeling genomen. Een brief naar de Officier van Justitie haalde evenmin iets uit. Woningburo de Kraker benadrukte het in de Grondwet geregelde bescherming tegen huisvredebreuk: niemand mag tegen de wil van de kraker de woning binnenkomen, behalve in bepaalde gevallen die in de wet geregeld zijn.

Het sloopbedrijf dacht deze bepaling te omzeilen. Na overleg met politie begon men gewoon met slopen, de krakers zouden dan wel vertrekken.

Een flinke actie kwam nu op gang. Spandoeken verschenen aan het pand, de publiciteit werd gezocht. De krakers deden ook een beroep op de buurtbewoners maar daar stak de CPN uit de buurt een stokje voor. Ze voorkwamen dat bewoners mee gingen doen met het posten bij de bedreigde woningen. Partijpolitiek belang, de CPN was kandidaat voor het college van B&W, speelde hierin een rol. Schriftelijke protesten bij burgemeester Samkalden en de Officier van Justitie leidden tot niets. De laatste liet ijskoud we-

Kraakactie Wijtenbachstraat 1969

ten dat er geen strafbare handelingen waren gepleegd! Eind oktober verlieten de laatste krakers de nog overeind staande panden, gedwongen door de sloop.

Deze kraakactie leverde veel publiciteit op. Over het algemeen was er enig begrip voor de krakers, behalve in de uitgesproken rechtse pers. Weekblad Elsevier sprak over kraken als 'psychologische guerrillatactiek'. Radio en TV toonden belangstelling. Woningburo de Kraker kreeg van de KRO zelfs gelegenheid om zelf een half uur durend radioprogramma te maken. De krakers presenteerden zich in de media slechts met hun voornaam. Dat deden ze overigens niet in hun correspondentie met politie en justitie. Sommigen schreven zich zelfs met hun kraakadres in bij het bevolkingsregister.

De zelfgekozen anonimiteit had te maken met de ervaringen van Provo. De fulltime provo's waren zeer bekend zowel bij politie en de pers en werden om die reden nauwlettend in de gaten gehouden. Dit werd als zeer beklemmend ervaren en was een van de redenen om Provo op te heffen. Als in Vrij Nederland Ruud Strietman en Rob Stolk als de centrale figuren worden opge-

voerd van Woningburo De Kraker wordt vergeefs rectificatie geëist door de achterban.

In maart 1969 werd een tweede groep opgericht, 'Woningburo De Koevoet' (weet hoe het moet) waarin Kim Borkent een zeer actieve rol vervulde. Hij beschikte over een VW busje wat erg handig was om spullen te vervoeren. Hij maakte het staartje van Provo mee en was nadien regelmatig te vinden in de kelder van de drukkerij van Rob Stolk. Die bracht hem de fijne kneepjes van het kraken bij. Tegenover De Kraker positioneerde De Koevoet zich als bureau voor permanente woonruimte zonder tam tam (publiciteit). Het promootte dus de 'stille' vorm van kraken.

In feite ging het om twee vriendengroepen die her en der in de stad mensen aan onderdak hielpen. Potentiële krakers waren veelal afkomstig uit studenten en jongerenkringen. Meestal opereerde men in groepjes van zes tot acht personen die de kraakacties uitvoerden. Het betrof niet uitsluitend sloopwoningen. Vaak werd in overleg getreden met direct omwonenden zonder dat er sprake was van enige ruchtbaarheid.

HANDLEIDING VOOR KRAKERS

Na de actie in de Wijtttenbachstraat kreeg Buro de Kraker die beschikte over een postbus vanuit het gehele land veel post van wanhopige woningzoekenden. Niet iedereen bleek het fenomeen kraken al te begrijpen, getuige de aanmeldingen voor een driekamerwoning.

De vele reacties vormden de aanleiding voor de uitgave van de 'Handleiding voor Krakers' door Woningburo De Kraker in mei 1969. De brochure werd opnieuw gefinancierd uit de opbrengst van de verkoop van het Provo archief dat ondergebracht was in de Stichting Ter Bevordering van een Goed en Goedkoop Leven. Als motto werd het volgende gehanteerd: 'Doe het Zelf! Neem de oplossing van het woningprobleem in eigen hand'. De brochure vertelt wat er zoal komt kijken bij het kraken van met name slooppanden.

Er staat veel goede raad in deze brochure: "Het beste kunt u 's avonds kraken, bv. tijdens een populair tv-programma. Het openbreken van de deur dient snel en zonder veel lawaai te gebeuren. Als de burens aanmerkingen maken op uw kraakwerk, zeg gewoon dat u de nieuwe huurder bent en dat de sleutels weggeraakt zijn. Kraak rustig door! Het is zaak zo snel mogelijk de huisraad naar binnen te sjoeven. Barrikadeer de deur als u dat nodig vindt om tijd te winnen. De eventueel door de burens gebelde politie krijgt dan de indruk dat men de deur niet heeft opengekregen, of dat er een ander pand gekraakt moet zijn. Richt uw huis zo snel mogelijk in. Nodig uw burens uit voor de koffie, er is dan voor de buurt niets geheimzinnigs meer aan uw verblijf. Was uw ramen, schilder raamkozijnen, kom in gesprek met buurtbewoners."

Ook ideologisch was de brochure uit het goede anarchistische hout gesneden: "Ook uit uw eigen ervaring zal u ruimschoots gebleken zijn dat er geen enkele instantie is die uw belangen behartigt. Noch de overheid, noch de politieke partijen zijn in staat, zo ze willen de woningnood op te heffen. Deze handleiding voor krakers is daarom enkel bedoeld als een aansporing om uw eigen belangen te behartigen. Organiseer u daarom van onderop. Ondermijn met uw akties dit systeem. Saboteer de initiatieven die slechts financiële of politieke winst slaan uit uw behoeften."

Men liet onverhuld dat krakers het eigendomsrecht aantasten. Kraken werd als actievorm beschouwd in de strijd voor individuele ontplooiingsmogelijkheden.

De brochure ging ook verder dan het kraken van woningen: "Laat u niet verleiden tot het zitting nemen in ondernemingsraden, want inspraak is medeplichtigheid aan de exploitatie van uw medemens. Hoed u voor nieuw-linkers, radikalen en partij-kommunisten, met hun leuzen die onze grootouders al versmaadden. Eis geen loonsverhoging maar bezet de bedrijven. Kraakt, kraakt, kraakt." Ook richting studenten die zich roerden met de Maagdenhuisbezetting (in mei 69 waarbij ze breekijzers lenen van Rob Stolk om binnen te komen) en deels toetraden tot de CPN stelden de anarchistische krakers: "Kameraden, hoed je voor vakbondsbonzen, doe niet mee met parlementaire spelletjes ... houd de macht aan jezelf, vorm je eigen aktie-komitees."

ENGELSE INSPIRATIE?

Het kraken van woningen als politieke actievorm tegen woningnood en leegstand was niet uitsluitend een Nederlands verschijnsel. Tegelijkertijd ontstond ook in Engeland een kraakbeweging. In de Engelse hoofdstad ging begin 1969 de 'London Squatters Campaign' van start. De overeenkomsten met de Nederlandse situatie zijn frappant. Ook in Londen hielpen politieke activisten van anarchistische huize mensen zonder eigen huisvesting aan een woning. Het land kende een aanzienlijke woningnood. Twee miljoen onderkomens voldeden niet aan de officiële eisen voor menselijke bewoning. Ook in Engeland was de aandacht van de media voor het fenomeen kraken groot en genoot de beweging brede maatschappelijke steun. Meestal ging het eveneens om het kraken van slooppanden en werd er doorgaans 'stil' gekraakt om de autoriteiten niet onnodig te alarmeren. Tot slot stond ook in Londen en nadien in andere Engelse steden het kraken in het teken van 'Do it Yourself'. Het grote verschil was dat de kraakbeweging in Engeland was ontstaan uit de steun aan toenmalige 'daklozen' vanuit de anarchistische beweging. Dat betrof met name kinderrijke gezinnen met laagopgeleide ouders die in de problemen waren geraakt door werkloosheid, schulden en dergelijke. Nadat zij uit hun huizen waren gezet, volgde huisvesting in hostels waar ze aan een

absurd streng regime werden onderworpen. Nadat acties voor verbetering van de situatie in deze hostels niet succesvol waren, volgden kraakacties om deze gezinnen aan een eigen onderkomen te helpen.

Mogelijk hebben publicaties in de Engelse anarchistische pers de Nederlandse krakers geïnspireerd. Het ook in ons land gelezen blad Anarchy berichtte regelmatig over huisvesting en de krakers in Engeland.

OPHEFFING DE KRAKER

Op 13 juni 1969 zou de derde en laatste openlijke kraakactie van Woningburo de Kraker worden uitgevoerd. Dit maal had men een bedrijfspand op het oog om te voorkomen dat het twee jaar leegstaande pand in de Damstraat door een nabij gelegen hotel aan het woningbestand onttrokken zou worden. "Als dit zo doorgaat wordt de hele binnenstad ten behoeve van buitenlandse toeristen ontvolkt... Laat van uw huis geen hotel maken. Red een pandje, bezet een pandje."

De vier bewoners kwamen enkele dagen later thuis om te ontdekken dat de deuren niet alleen zijn opengebroken maar in hun geheel in de keuken zijn gezet! Bij de politie werd vervolgens een klacht wegens braak en huisvredebreuk ingediend bij de politie, Officier van Justitie en de burgemeester. Het enige gevolg was dat de namen van de krakers aan de eigenaar werden gegeven. Deze startte prompt een kortgeding tegen hen. Half juli bepaalde de rechter dat de krakers eruit moeten. Zij zijn dan al vertrokken. De krakers benadrukten het woonrecht (als sociaal grondrecht) wanneer ze met tafel, bed en stoel hun intrek in een pand hebben genomen. Op grond van artikel 172 van de Grondwet zou het daarin vastgelegde Huisrecht hen bescherming dienen te bieden tegen willekeurige ontruiming.

Omdat enkele drijvende krachten van de Kraker als Tjebbe van Tijen en Pieter Boersma hun activiteiten verlegden, werd in de zomer van 1969 het Woningburo opgeheven. Het was nimmer de bedoeling geweest om een specifieke kraakorganisatie op poten te zetten, laat staan een leven te leiden als fulltime krakers. Het

antwoord van het Woningburo op alle verzoeken tot steun was een wezenlijk anarchistische: Doe het zelf! Om die reden was juist de kraakhandleiding geschreven om iedereen van dienst te zijn die een woning behoefde. De gunstige voorwaarden waaronder het kraken zich kon ontwikkelen, zoals woningnood, voldoende leegstand alsmede publieke en media belangstelling zouden spoedig tot nieuwe kraakacties leiden, waarbij opnieuw anarchisten en de vanuit Provo opgerichte Kabouterbeweging betrokken zouden zijn. Woningburo de Kraker zou nog een maal van zich laten horen en wel op 5 december 1969 met een laatste Sinterklaasactie.

De kraakacties van Woningburo de Kraker waren een logisch vervolg op de stellingname van Provo. Zij voerde daadwerkelijk de kraakacties uit waar Provo al eerder voor had gepleit. Beide groepen waren door het anarchisme geïnspireerd. Het kraken van woningen werd gepropageerd als een directe actievorm om de eigendomsverhoudingen aan de kaak te stellen dan wel om acute woningnood op te lossen, terwijl er van volop leegstand van panden sprake was.

Deze tekst is een bewerking van de lezing die Arie Hazekamp hield over dit onderwerp op de Pinksterlanddagen 2011 in Appelscha.

Bronnen

Eric Duivenvoorden, Een voet tussen de deur, Geschiedenis van de kraakbeweging 1964 – 1999, Amsterdam, 2000

Roel van Duijn, Provo; de geschiedenis van de provotarische beweging 1965-1967, Amsterdam, 1985

Marius van Melle en Niels Wisman, Hier gebeurde het... Generaal Vetterstraat, 2 januari 1965, in: Ons Amsterdam, maandblad over heden en verleden van Amsterdam, september 2007.

Te vinden via de volgende link:

http://www.onsamsterdam.nl/index.php?opti-on=com_content&view=article&catid=15:dossiers&id=332:hier-gebeurde-het-generaal-vetterstraat-2-januari-1965&Itemid=31

Nicolas Walter, The New Squatters, in: Anarchy 102, august 1969. Opgenomen in: Colin Ward (ed.), A Decade of Anarchy (1961-1970), Londen, 1986